

FILE DE ISTORIE MEDIEVALĂ

PIETROȘIȚA, DEALUL MARE, FIENI — SATE DE PLAI

Longin S. Vătășescu

Satele Pietroșița, Țița,* (Dealul Mare), Fieni, se află așezate pe valea superioară a riului Ialomița, în apropierea graniței Țării Românești cu Transilvania.

Încă de la întemeierea statului feudal, așezările de graniță au primit din partea domniei obligații, care reies din natura poziției lor în țară — de a păzi hotarele țării. Paza hotarelor face parte din îndatoririle vechi ale obștilor moșnenești, ce participau la administrația locală și care după formarea statului devine o obligație față de puterea centrală — domnia.¹

La început, instituția era într-o formă primară.

Pe parcursul timpului a evoluat, acordându-i-se o atenție din ce în ce mai mare. Datorită faptului că satele de graniță din regiunea muntoasă păzeau trecerea peste munte prin plaiuri, sau pe valea râurilor, ele au căpătat denumirea de sate de plai.**

După un izvor din veacul al XVIII-lea, plăiași ar însemna „oameni care veghează la hotare“.²

Datorită poziției lor geografice, cele trei sate fac parte din această categorie a satelor de plai aparținând județului Dimbovița. Prima lor atestare ca sate de plai, deși într-o formă indirectă, dar din care deducem clar acest fapt, este din prima domnie a lui Mihnea (1577—1583). La 1708 iulie 13 între Pietroșița și Țița izbucnește o judecată pentru muntele Zănoaga. Țițienii susțin că acest munte a fost plătit numai de strămoșii lor, deșugubina*** șoimilor, în vremea lui Mihnea cu 90 de vaci, darea constituind o obligație însemnată a satelor de plai. Că este vorba de prima domnie a lui Mihnea ne confirmă același izvor, care relatează că cele două sate iarăși în vremea lui Petru Cercel, au fost prădate pen-

---

* Denumirea localității din evul mediu pînă în anii noștri. Sub acest nume o vom prezenta în lucrare.

1 N. Stoicescu — Despre organizarea pazei hotarelor în Țara Românească în sec. XV—XVII, în S.M.I.M. ; tom. V, (1960), p. 192.

** Plai = întindere de munți de la contactul cu depresiunea subcarpatică pînă sus la golul alpin (Vezi N. Stoicescu, „Curteni și slujitori“. Ed. Militară, București 1968, p. 142).

2. Ibidem.

*** Răscumpărare, amendă în bani sau vite pentru neachitarea obligației dării șoimilor.

tru cuiburi de șoim.³ Asta înseamnă că domnia le-a pedepsit din nou pentru neîndeplinirea obligației.

Ca sate de plăiași, însă, în documente vor apărea mult mai târziu, în vremea lui Matei Basarab. Hrisovul din 1642/43 le prezintă astfel : „Tuturor megiașilor den sat den Fiani și den Tița și den Pietroșița plăiași ot sud Dîmbovița“.⁴ Ele reapar în vremea lui Grigore Ghica — 5 iunie 1673 în aceeași formulare : „plăiași ot sud Dîmbovița“.⁵ De la început trebuie făcută o precizare. Nu toți locuitorii — liberi sau aserviți, ai satelor situate la marginea dinspre munte a țării erau înscrși la plăiași.⁶ La începutul sec. XVIII-lea din aceste sate erau aleși pentru slujba de plai o anumită categorie de oameni „nici dintre cei mai bogați nici dintre cei mai săraci“ precum observă în 1719 banul G. Cantacuzino.⁷

Dealtfel în hrisovul lui Matei Basarab, amintit mai sus; se arată, că numai un grup de locuitori din satele respective erau plăiași : „...Negră, Stanciul, Oiță, Manea, Daico din Fiani și Tița, iar din Pietroșița Dragomir, Manea, Văsiu și Banu“. Confirmarea o găsim și în vremea lui Grigore Ghica : „din Pietroșița Dumitru feciorul Banului și Manea cu ceata lor, din sat din Tița Popa Dumitru și Ion Stănescu și ceata lor și megiașilor din satul Fiani anume Tatul și Ilie diaconul și cu ceata lor“.

Pomenirea în grup arată că rolul lor ieșea în evidență în comparație cu al celorlalte sate de plai. La sfârșitul veacului al XVII-lea existau în județul Dîmbovița 14 sate de plai, dar pe valea Ialomiței rolul prim este jucat de cele trei sate menționate. Toate pînă la finele secolului, exceptînd Fianii care din categoria satelor de plai este trecut în aceea de „vieri“.⁸

Regimul său fiscal este asemănător cu al satelor de plai întrucît este trecut tot în categoria acestora. Schimbarea atribuției o putem data între 5 iunie 1673 cînd apare în documente ultima dată ca sat de plai și 1690 cînd este trecut în categoria satelor de vieri.

Pietroșița și Tița vor continua să fie pe mai departe sate de plai, primul jucînd un rol principal ca așezare cheie pe valea Ialomiței în trecerea graniței pe întinderea munților de la Prahova spre valea Dîmboviței.

Atribuțiile satelor de plai evoluează în strînsă legătură cu transformările economice și sociale ale țării.

O îndatorire a lor este supravegherea tuturor persoanelor ce treceau granița în Transilvania și viceversa, fie că este vorba de negustori sau locuitorii ce fugeau din cauza fiscalității excesive, „birnici“ cum îi numesc documentele. Pe măsura înăsprii raporturilor dintre feudali și țărani aserviți, ultimii vor căuta să părăsească moșia și chiar țara, satele avînd obligația de a-i opri la trecerea hotarelor.

3. Arh. St. Buc., Mitr. Buc., LII/5.

4. Bibl. Acad. R.S.R., CLXXXV/88 sau George Potra, Tezaurul documentar al județului Dîmbovița 1418—1800, p. 218.

5. Arh. St. Buc., Mitr. Buc. CCC 1/2 sau George Potra, op. cit., p. 388.

6. N. Stoicescu, op. cit., 195.

7. Ibidem.

8. Anatefterul. Condicta de porunci a vistieriei lui C. Brincoveanu, ed. de Dinu C. Giurescu, in S.M.I.M. tom. V (1962), p. 435.

Această situație va fi cu deosebire consată în veacul al XVII-lea, sub Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu, sub domnia celui din urmă fiscalitatea devenind o povară de nesuportat.

Documentul din 20 septembrie 1653 este grăitor în acest sens. Domnul cere ca plaiurile să fie păzite de „hoți sau oameni de bir”.⁹

Neîndeplinirea poruncii ducea la pedepse ce mergeau pînă la cea capitală. Din același izvor se arată că cine nu va asculta „bine să știe că pre unul ca acela tocma acolo în plai voi trimitte domnia mea, de-l voi spînzura nimic glumă să nu pară”.

În poruncile adresate vătafilor de plai la 20 august 1704 Brîncoveanu cere acestora și plăiașilor „numai să aibă a păzi plaiul și satele să nu fugă și să treacă cineva și peste plai fără de porunca domniei mele”.¹⁰

Sînt pomeniți hoții — persoanele ce se ocupau cu furțișaguri și care părăseau țara spre a comercializa bunurile, vitele.

În legătură cu supravegherea celor ce s-ar încumeta să treacă hotarul, satele de plai avînd în frunte pe vătaful lor, primesc porunci tot mai severe în secolul al XVIII-lea și mai ales în a doua sa jumătate. Este perioada în care de pe ambele versante ale munților au loc treceri masive de populație.

Indiferent că treceau în scopuri comerciale sau politice, pentru a face furturi într-o țară sau alta, sau de a scăpa de obligațiile apăsătoare, trebuia făcută o pază severă.

Ordinele lui Alexandru Ipsilanti către vătafii de plai, printre care și pentru cel al plaiului Ialomița din jud. Dimbovița sînt edificatoare.¹¹

Nimeni nu trebuia să treacă munții în Transilvania sau invers fără știrea lor: „nu numai a merge înăuntru în Transilvania pe drumuri sau pe nescareva poteci”.

Fiecare persoană ce trecea munții era obligată să aibă o adevărită de la marele spătar, ce urma să fie înapoiată acestuia spre verificare. Transilvănenii ce veneau în Țara Românească urmau să aibă pașaport. „Oricinea din Ardealu va veni aice în țară cu vreo trebuință sau ne-gustorie va avea pașușu de la Excelența sa Ghineraru”.¹²

Vătaful de plai urma să treacă prin totate satele de plai și să atragă atenția că cei ce se ocupau cu hoția sau tîlhăria și vor sprijini pe făptași vor fi aspru pedepsiți de domn.

Marele spătar era înștiințat din două în două săptămîni de tot ceea ce se întîmpla în plaiul respectiv.

Documentele ne informează și despre un caz de prindere a unuia ce voise să treacă hotarul pe furiș. Coman din Moeci a fost prins pe hotar cu 7 boi. Vătaful plaiului Ialomița Stere, înștiințează pe marele spătar, ce-i ordonă a veni cu făptașul la divan pentru judecată.¹³ „Spar-

9. N. Iorga, Studii și doc., vol. V, partea I, Buc. 1903, p. 120—121.

10. Anatefterul, p. 430.

11. V.A. Urechia, Istoria românilor, vol. 1, p. 325—327 — 18 oct. 1783.

12. Ibidem, p. 326.

13. Ibidem, vol. IV, p. 416 — 2 oct. 1790.

gerea“ plaiului, adică trecerea pe ascuns a graniței fără știrea vătafului și plăiașilor, ca și fuga unor locuitori din satele plaiului se pedepseau de domn.

Și după Alexandru Ipsilanti, domnii vor lua măsuri pentru a împiedica exodul de populație dincolo de munți și a evita un fenomen social ce lua proporții. Măsura luată de Mihail Suțu — martie 1792 privind pașapoartele străine se datora faptului că în timpul ocupației austriece mulți locuitori din Țara Românească s-au înscris ca cetățeni austrieci. Pentru a împiedica reducerea populației impusă fiscalității, domnul ia o măsură prin care nu se recunoșteau de „sudiți austriaci“ locuitori din Țara Românească. Vătafii de plai primesc în acest sens instrucțiuni de a efectua controlul drastic la graniță.¹⁴

O altă obligație a satelor de plai o constituia încasarea taxei vamale de pe mărfurile străine sau indigene, domnia realizând mari beneficii. În legătură cu această obligație trebuie să facem o remarcă. Pe valea Ialomiței n-a existat un drum comercial așa cum se poate vorbi de drumul Dragoslavelor sau cel de pe valea Teleajănelui, ci numai poteci ce erau străbătute cu pasul și cu calul. În schimb, pe acest plai s-au perindat din cele mai vechi timpuri nesfârșite turme și cirezi ale locuitorilor de dincolo de munți, mai ales ale celor din regiunea Branului. Mulți dintre ei s-au așezat pe versanții sudici ai Carpaților întemeind așezări cum este cazul comunei Moroieni aflată astăzi la nord de Pietroșița. De la acești păstori ardeleni se încasau dările respective. Referitor la această problemă documentele din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea ne dau detalii interesante.

Alexandru Ipsilanti trimite cărți tuturor vătafilor de plai pentru a înregistra și taxa vitele transilvănenilor.

Vitele mari erau numărate pe capete iar cele mici pe turme. Vătaful de plai trebuia să facă o statistică și să o trimită la divan.¹⁵

La începutul sec. al XIX-lea, vătafii de plai primesc ordine tot mai severe privind oierii transilvăneni, dovadă că aceștia reușeau de multe ori să inducă paza sau să se „înțeleagă cu ea“. Vitele mai mari erau numărate, în special vacile și boii, pentru plata văcăritului. Toate aceste măsuri aveau ca scop reglementarea obligațiilor păstorilor transilvăneni — birșani — cum le zic mereu izvoarele, ce uneori nu îndeplineau corect îndatoririle lor.¹⁶ Domnia avea o permanentă grijă ca vistieria să poată face față numeroaselor obligații interne și externe.

Darea șoimilor era o altă îndatorire a satelor de plai și putem spune foarte importantă. Pentru neachitarea ei, satul Țița în prima domnie a lui Mihnea a fost nevoit să dea un mare număr de vite — 90 vaci.¹⁷ Muntele Zănoaga a fost plătit de deșugubină ca și un alt munte. Brătei. „Și că muntele ce se cheamă Brăteiu al sfintei mănăstiri Dealu fost-au plătit moșie acestor oameni din Țița în zilele Mihniei voievod deșugubină de șoim“.

14. Ibidem, p. 44—45.

15. Ibidem, vol. II, p. 524—525.

16. Ibidem, p. 525—526.

17. Arh. St. Buc., Mitr. Buc., LLI/5.

Tot în acel izvor din vremea lui Brîncoveanu ni se relatează că în timpul domniei lui Petru Cercel. Petroșița și Țița au fost prădate pentru cuibul de șoimi din plai. Este vorba în cazul nostru de obligația dării șoimilor din partea satelor.

Credem că neîndeplinind-o la timp sau deloc, domnia pedepsește aspru satele trimițînd slujbași domnești pentru a le face să-i înțeleagă importanța. Turcii puneau mare preț pe ea și domnii noștri făceau eforturi deosebite pentru îndeplinirea la timp și în condițiile cerute, pedepsind în mod exemplar satele de plai ce nu se achitau de ea. Șoimii nu trebuiau dați numai la timp și în numărul cerut, dar să aibă și toate calitățile.

Dintr-o carte către vătafii de plai pentru șoimi, aflăm că domnul înștiințează pe aceștia: „Să găsiți șoimi buni frumoși iar să nu fie nescareva giurele“. Sîntem la 1784, dar și în veacurile anterioare pretențiile otomăne vor fi fost asemănătoare.¹⁸

Probabil în legătura cu evenimentul din vremea lui Petru Cercel și chiar din timpul lui Mihnea că acest plai să nu dispună de șoimi într-un număr prea mare ca să îndeplinească cerințele domniei. Înclinăm spre această înțelegere a problemei aducînd argumentul că în sec. al XVIII-lea și în cel următor, plaiul Ialomița în comparație cu celelalte, vecine cu el, este trecut cu un număr mic de șoimi, în unii anj nefigurînd. Astfel plaiurile Dimbovița și Prahova sînt amintite cu 4 șoimi fiecare, iar plaiul Ialomița nu figurează.¹⁹ La 1784 acest plai este trecut numai cu unul singur.²⁰ Situația este identică și în anul următor, apoi se repetă la 1803, 1804.²¹

Concluziile ce se desprind sînt evidente. Darea șoimilor — deșugubina — a fost pentru satele noastre de munte (plai) o aspră povară cu grave repercusiuni asupra vieții lor economice și sociale.

Ca altă îndatorire de mai mică importanță a satelor noastre de munte considerăm și diversele produse din lemn cum este sindrila,²² Țița și Pietroșița fiind specializate în aceste produse.

Satele ce făceau paza hotarelor în zona montană, se bucurau de unele reduceri la plata unor dări către domnie.

La sfîrșitul veacului al XVII-lea sub Constantin Brîncoveanu, aceste sate plătesc numai jumătate din „rînduiala fînului“, din „rînduiala găleții“ și din „rînduiala mierii și a cerii împărătești“. Este schimbul echivalent pentru serviciile aduse domniei la granița țării.²³ Regimul scutirilor probabil, a avut aceeași constantă în veacul al XVIII-lea și după aceea, poate cu unele devieri în momentele de maximă fiscalitate.

Am amintit de mai multe ori plaiul Ialomița și este necesar să facem unele referiri în legătură cu acesta. Plaiul nu era o delimitare

18. V.A. Urechia, op. cit., vol. II, p. 417.

19. N. Iorga, op. cit., vol. V, Buc. 1903, p. 371 sau Anatefter, p. 461.

20. V.A. Urechia, op. cit., vol. II, p. 417.

21. Ibidem, vol. XI, p. 193—194.

22. N. Stoicescu, op. cit., p. 212.

23. Constantin C. Giurescu, Istoria Românilor, vol. III, partea a III-a, Buc. 1946, p. 711.

exactă pînă în veacul al XVIII-lea, dar de acum el va fi o subdiviziune a județului. Județele se împărțeau în plăși, iar plășile la munte purtau numele de plaiuri.²⁴ Astfel în sec. al XVIII-lea, pe valea superioară a Ialomiței a luat naștere plaiul cu același nume. În cadrul acestui plai, ce la mijlocul veacului al XIX-lea cuprindea 11 sate,²⁵ Țița și în primul rînd Pietroșița au jucat rolul prim, ultimul fiind reședința vîtafului de plai și a vămii plaiului. Legătura cu Transilvania nu se făcea printr-un drum comercial, ci prin mai multe poteci răsfirate pe întreg plaiul. La începutul ultimului sfert de veac XVIII generalul Bauer prezintă Pietroșița ca un sat „a cinq frontières au travers les montagnes”²⁶ de unde reiese rolul cheie pe care l-a jucat satul în comparație cu celelalte pe întreaga zonă a văii Ialomiței, ca punct de trecere între cele două provincii românești.

Mult mai tîrziu la mijlocul veacului al XIX-lea legătura întregului județ cu Transilvania se făcea prin 10 poteci. În zona plaiului Ialomița treceau 6. Prima pornea de la satul Breaza prin muntele Păduchiosul. A doua începe la mănăstirea Sinaia — prin muntele Furnica. A treia avea ca punct de pornire piriul Ialomicioara estică trecînd prin muntele Surlele. Urmează cele prin munții Cîrligul și Rătunda. Și ultima, care era cea mai importantă traversînd plaiul Dobrescului, pornea de la Pietroșița.²⁷

Apoi prin punctul de graniță Strunga se făcea legătura cu regiunea Branului. Celelalte poteci — 4 — se aflau în zona plaiului Dîmbovița. Era interzisă orice folosire a vreunei poteci ce nu era păzită de vîtaf și de plăiași. Cu atît mai mult, deschiderea unei noi poteci nu putea fi făcută decît cu aprobarea domnului și a divanului. Avem și în cazul plaiului Ialomița un astfel de exemplu și care este edificator. Stolnicul Polizache cumpărătorul vămii, cere deschiderea unei poteci pe la Pietroșița arătînd cum vameșii județului au făcut această cerere prin intermediul său, „cum că în județul Dîmbovița pe la Pietroșița se află o potecă răspunzătoare în Țara Nemțescă”. Deschiderea ar fi în folosul locuitorilor de pe ambele versante ale munților, deoarece se află la distanță mare de drumurile comerciale ale Dragoslovenilor și Cîmpinei: „ca să fie slobodă trecerea pe acea potecă fiind depărtată de schela Dragoslavele ce este la sud Muscel și dă schela Cîmpina ce este la Prahova”. Stolnicul insistă, arătînd că însăși vama domnească ar dobîndi foloase. Este cerut și ajutorul pentru deschiderea chiar a unei schele (drum cu carul — LV); „și să dea ajutor pentru deschiderea acei schele”.²⁸

Cererea stolnicului este discutată în divan de boieri și în anaforaua lor către domn arată că este necesară deschiderea acestei poteci,

24. Istoria României, vol. III, Buc. 1964, p. 694.

25. Dionisie Fotino, Istoria Daciei, tom. III, Buc. 1859, trad. George Sion. p. 156—157.

26. Bauer gen. Frederic Guillaume de, Mémoires historiques et géographiques, sur la Valachie, Frankfurt et Leipzig, 1778, p. 159.

27. Dionisie Fotino, op. cit., p. 156—157.

28. Arh. St. Buc., mss. 686, t. 313 — 1816 dec. 18.

dar să fie trecută numai cu piciorul. Cererea de a se face schelă rămîne la latitudinea domnului.²⁹

Rezoluția lui Caragea este următoarea : de acord cu redeschiderea potecii întrucît se află în Dîmbovița „în ținutul vămii vameșilor celor ce au cumpărat acest huznet dintr-acel județ“ — luînd în considerație depărtarea dintre cele două schele.

Sublinierea domnului este însă categorică. Poteca să fie străbătută numai cu piciorul și calul, nefiînd de acord cu deschiderea unui drum ; „însă trecerea să fie numai cu calul și cu piciorul, iar nu cu carul precum nici să îndrăznească cineva și a strămuta sau a mai lărgi acea potecă cituși de puțin măcar peste ființa ei“.³⁰

Deschiderea potecii s-a făcut la inițiativa celui ce a cumpărat vama județului — stolnicul Polizache. El ar fi vrut, de comun acord cu vameșii județului construirea unui drum ce le-ar fi adus venituri fabuloase. Nu știm care a fost motivul pentru care domnitorul Caragea s-a împotrivit deschiderii unei schele la Pietroșița așa cum era la Dragoslavele și Cimpina. De s-ar fi realizat acest lucru, valea Ialomitei ar fi căpătat o importanță tot mai mare în legăturile de orice natură cu Transilvania și ar fi rivalizat cu drumurile tradiționale menționate mai sus.

Noua potecă deschisă, a făcut, după cum era și firesc, să crească traficul comercial, rolul Pietroșiței ieșind tot mai mult în evidență. Înțărîm cele spuse prin documentul din 2iunie 1836, prin care cămărășia ocnelor Telega informează Eforia consumației sării de plîngerea călăreților moiceni, ce sînt împiedicați să treacă pe plaiul Păduchiosului. Celor ce transportau cu caii sarea nu li se dă voie să mai treacă pe aici, fiind obligați să treacă pe la Pietroșița. Din ordinul vistieriei poteca Păduchiosului a fost „închisă și poprită neîngăduindu-i-se nici mocanii sudiți, ca să treacă prin-trînsa cu vitele la a lor suire“. Potecașii de aici au primit ordin ca pe călăreții moiceni să-i îndrepte să treacă pe la Pietroșița „unde este și tachtul străjuirii“. Vistieria poruncește că, întrucît trecerea peste granița a sării aducea faloase domniei, moiceni au voie să treacă pe acel plai ca și pînă acum.³¹

Se observă totuși cum domnia a luat măsuri mai eficiente pentru trecerea graniței de către păstorii transilvăneni. Trecerea se făcea numai pe la Pietroșița cu excepția celor care transportau sarea de la Ocna Telega peste munți ; aceasta pentru o mai bună taxare. Este și vremea în care un munte capătă numele de Oboarele sau Pietroșița, pe el adunîndu-se turmele de oi și cirezile de vite ale celor ce ieșeau și intrau în Țara Românească prin acest plai.

Vătaful de plai era supraveghetorul întregului plai avînd în subordinea sa pe plăiași. Drepturile sale asupra acestora erau aproape identice cu ale căpitanilor față de subalternii lor. Pînă în veacul al

29. Ibidem, f. 313—314 — 1817 ian. 12.

30. Ibidem, f. 314 — ian. 17 — 1817.

31. Ion Cojocaru, Doc. priv. la ec. Țării Românești, 1800—1850, vol. II, Buc. 1958, p. 629.

XVIII-lea vătaful era numit de domn,³² iar apoi în cele următoare a-junge să fie numit de marele vornic.³³

El comunica direct cu domnia înștiințînd-o periodic de felul cum decurgea paza la graniță și severitatea domnului față de acesta reiese din chiar unele expresii ale documentelor : „tu ști cu capul tău“ sau „nu alt veți plăti ce numai cu capul“ sau „că pre al cui plai va trece cu capetele vor plăti“. Pînă în veacul al XVIII-lea atribuțiile lor se rezumau în acte în cîteva cuvinte. De exemplu un document din vremea lui Matei Basarab arată că vătaful are datoria să păzească plaiul de „hoți sau birnici“.³⁴ Pentru secolul următor și mai ales pentru a doua sa jumătate izvoarele înlesnesc o informare mai amănunțită asupra atribuțiilor sale. Cartea de vătășie din 1783 oct. 18 este destul de cuprinzătoare.³⁵ Vătaful trebuia să fie atent ziua și noaptea indiferent ce vreme ar fi fost, ca să păzească plaiul supraveghindu-și plăiașii. Să fie păzit în primul rînd de „hoți, de tîlhari, de furii de dobitoace (furturi) și cele ce sînt poprite a ieși din țară“. Cei prinși erau puși în butuci și trimiși la București.

Referitor la lucrurile găsite asupra vinovaților se specifică că ele trebuiau date păgubiților, iar ale hoților să le ia vătaful împreună cu plăiașii. „Iar cîte vor rămînea ale hoților acelea după obicei să ia vătaful împreună cu plăiașii ce-i vor prinde pentru osteneala lor“. Există un obicei mai vechi cum spune documentul și nu poate fi decît răs-plata pentru păzitorii plaiului, de a-i stimula în efectuarea unei paze severe și a nu se mai face complici la diferite furturi. Casele prinșilor sau „bucatele afară din cele ce s-au găsit asupra lor“ nu vătaful le administra, ci intrau în competența isprăvnicatului de a le confisca. Vătaful avea obligația de a păzi chiar satele de plai pentru a nu părăsi țara sau plaiul. Este cazul lui Ocescu din Șerbănești — sat al plaiului Ialomîța —, ce a fugit într-un sat de plasă.³⁶

Nici un om sau nici o marfă ce nu aveau „răvașul“ nu le era permis să treacă fără autorizația sa. Dacă între el și plăiași se nășteau certuri de mică importanță, avea dreptul să-i bată, dar numai după o cercetare a faptelor celui împlicinat.

„Ca cei ce vor căde în vină, dovediți cu bună cercetare să-i certe vătaful cu bătaie“. În cazul în care plăiașii intrau în conflicte cu oameni din afara plaiului, erau obligați să-i trimită la isprăvnicie. Periodic urma să trimită un adevărat raport privitor la cheltuielile ce se făceau cu vinătoarea de șoimi.

Executa cisluirea satelor numai cu știrea domnului. Ispravnicul era dator a da vătafului o statistică cu suma de bani ce urma să fie plătită de către fiecare sat ca să se poată urmări executarea corectă de vătaf a sumelor respective. „Să aibă a da vătaful răvașul iscălit la fiecare sat ce cîți bani au ajuns și au plătit satul acela cutăreia cheltuieli, după care aceste răvașe să putem lua seama vătafului la cercetări de

32. Istoria României, vol. III, Buc. 1964, p. 694.

33. N. Stoicescu, op. cit., p. 199.

34. N. Iorga, op. cit. vol. V, partea I, p. 120—121.

35. V.A. Urechia, op. cit., vol. I, p. 323—325.

36. Ibidem, vol. IV, p. 416 — oct. 21 — 1720.

jafuri“. În timpul în care se strîng banii din sate el n-are voie să părăsească paza, executarea satelor de bir trebuia făcută în chip organizat, asigurînd în lipsa sa o pază sigură și de încredere. Vătaful de plai are și datoria de a controla pe vătafii satelor de felul în care se comportau față de locuitori ; „ci și pe vătașii satelor și pe pîrcălabi să nu-i îngăduiești. Domnia îi cere ca toate aceste îndatoriri să fie întocmai respectate, căci încălcarea lor ducea la pedeapsă ; „hotarire avem a te pedepsi întîiul cu bătaia acolo, la vederea tuturor și apoi cu ocnă“.

Sînt stabilite drepturile și veniturile vătafului în satele de plai. Fiecare locuitor era dator a executa o zi de clacă pe an „de la toți casnicii cîți se aflau locuitorii în plaiu, să aibă a lua claca cîte o zi pe anu“. De la fiecare turmă de oi ce trecea hotarul în țară lua cîte un miel și cîte un caș.

Vătaful de plai era uneori scutit complet de dări, iar alteori plătea birul. În sec. al XVII-lea nu plătea : bir, miere, ceară, găleată, fîn, dijmă de stupi, gorștină, vinărici, cai de olac, podvadă și miertice.³⁷

În vremea lui Brîncoveanu dădea numai bir ce se ridica la 10 galbeni ; „numai să aibă a darea la haraciul vătășesc ; ughi 10, iar alt nimic“.³⁸ — 20 august 1704.

Pentru sfîrșitul sec. al XVIII-lea, putem constata și care era obligația vătafului față de marele vornic, specificînd că aceasta n-a fost deloc constantă, fiind cu mult peste suma impusă de domn, vătaful făcînd mari eforturi pentru a-și menține pe o perioadă mai lungă vătășia plaiului, aducătoare de mari venituri. Pînă la pacea de la Șistov (1791) havaietul plaiului Ialomița era de 300 de taleri.³⁹ După această pace ea se fixează la 90 de taleri.⁴⁰ La începutul sec. al XIX-lea atinsese cifra de 200 de taleri.⁴¹ Tot marelui vornic i se dădea și un plocon anual fixat de domn și care nu era nici el constant.

Alexandru Ipsilanti va lua o măsură prin care vătaful nu mai era numit de marele vornic, ci printr-un ordin domnesc. Luată cu scopul de a păstra o independență a vătafului față de mării dregători, măsura nu va fi respectată multă vreme, reintrîndu-se în vechile obiceiuri.⁴²

Că vătășia plaiului era o sursă de venituri și din ea se putea îmbogăți foarte repede, rezultă din documentul din 11 iulie 1793. Ilinca soția vătafului Enciu în plaiul Ialomița trimite o jalbă domniei, în care arată, cum bărbatul ei acum mort, a cumpărat vătășia plaiului Ialomița de la Constantin Crețulescu mare vornic. Dar pentru a putea da suma necesară, el a fost nevoit a se împrumuta de la negustori fiind un om sărac. „Și fiind om scăpătat neavînd cu ce chivernisi, s-au împrumutat la un negustor bani cu dobîndă și au luat vătășia plaiului Ialomița din sud Dîmbovița“. În slujbă n-a stat decît 4 luni, de la începutul lui iulie pînă la sfîrșitul lui septembrie. Vremurile erau nesigure, austrieii fiind în

37. N. Stoicescu, op. cit., p. 213.

38. N. Iorga, op. cit., vol. V, p. 357.

39. V.A. Urechia, op. cit., vol. IV, p. 54—55.

40. Ibidem, p. 52—53.

41. Ibidem, vol. IX, p. 291.

42. Ibidem, vol. I, p. 41.

țară. Noul domn Mihail Șutu a schimbat pe boier din dregătorie și cu aceste evenimente Enciu își pierde vătășia. În acest răstimp de 4 luni n-a avut posibilitatea să obțină de la satele de plai îndatoririle lor către vâtaf, ca fiecare locuitor să-i dea 10 parale și să-i facă o zi de clacă. Ba, mai mult, unii din locuitorii satelor i-au rămas datori cu bani. Enciu a dat lui Crețulescu 250 taleri din suma totală de 300, urmînd ca restul să-l dea în timpul slujbei.

Fiind scos din vătășie, el a rămas dator, neputînd plăti suma, iar creditorul după moartea sa cere banii soției. Ilinca se roagă ca satele să-i plătească îndatoririle ce le au față de vâtaful plaiului, sau Constantin Crețulescu să-i restituie suma dată de soțul ei. În urma cercetării făcute, respectivul boier înapoiază suma de 160 de taleri pentru 8 luni lipsă din vătășie. Este arătată și o listă cu unii locuitori ai plaiului, datori. Țișienii figurează cu 15 taleri și pietroșițenii numai cu 4 taleri.⁴³

Putem aduce un alt exemplu, ni se pare mai edificator, în a întări ideea de mai sus.

Biserica din Pietroșița, ridicată în 1767 a fost construită cu banii unui negustor din Tîrgoviște, Negoită Fusea și ai unui localnic, cum spune inscripția bisericii : „și Radu vâtaf za plaiul Ialomița“. De unde putea aduna o sumă atît de mare, pentru a contribui la ridicarea unei biserici ca aceasta, un adevărat monument arhitectonic și artistic remarcabil pe întreaga vale a Ialomiței superioare. Explicația este simplă. Vătășia plaiului aducea venituri considerabile. Adăugînd faptul că acest vâtaf a stat în funcție aproape 40 de ani, ne scutește de orice comentariu.⁴⁴

Existau din partea vâtafilor și abuzuri față de satele de plai, pe care domnia caută să le suprimă. Mulți dintre ei pentru a recompensa havietul dat și plocoanele, recurgeau la silnicii față de locuitori. Alexandru Moruzi cere ca fiecare carte de vătășie să fie semnată de toți locuitorii plaiului respectiv ca o dovadă că aceștia consimt să fie ales vâtaful din mijlocul lor, neputîndu-se a se mai deda la jafuri pe viitor ; „nici să se mai dea carte de vătășie, nimeni fără de alegerea înscris după obicei sub iscăliturile a tuturor locuitorilor acelu plai“.⁴⁵

După cum se vede, era un obicei ca vâtafii de plai să fie recunoscuți de sate, înainte de a li se da cartea de vătășie. Cu toate acestea, abuzurile continuau, unii fiind chiar străini de acest plai. Și în plaiul Ialomița au existat abuzuri din partea unor vâtafi, cum este Panait Polcovnicul. Satele fac jalbă la domnie arătînd că „Panait ce le este vâtaful, cum i-ar fi jefuit făr de orenduială și i-ar fi bătut făr milostivire“. Ele doresc să vină „alt vâtaf pămîntean aicea“. Porunca lui Alexandru Moruzi este că acest Panait „să lipsească din vătășie“, iar plăiașilor păgubiți să li se restituie datoria.⁴⁶

Vâtafii de plai nu erau străini nici de furturile de vite, care se făceau de locuitorii de dincoace de munți, îndeosebi locuitorilor din zona

43. Ibidem, vol. IV, p. 54—55.

44. Ion S. Vătășescu, Bis. Adormirii ~~MARII~~ Domnului din Pietroșița, luc. de licență Fac. de Teologie, Buc. 1937, p. 37.

45. V.A. Urechia, op. cit., vol. V, pag. 89—90 — 15 febr. 1794.

46. Ibidem, vol. VI, p. 306—307.

Branului, numiți colibași. Astfel Rizea și Ion fiii vătafului Radu din Pietroșița, cel amintit mai sus, împreună cu alți săteni pietroșițeni și din satul Talea au furat colibașilor în două rânduri un mare număr de vite în vara anului 1788. Prima dată 4400 de oi și 300 de vaci, apoi peste 12.000 de oi și 700 de cai.⁴⁷ Aceste furturi în stil mare într-o vreme în care relațiile dintre cele două provincii românești erau instabile, nu se puteau face fără știrea vătafului de plai, la acestea participând în cazul nostru chiar fiii săi.

Am insistat asupra diverselor aspecte ale raporturilor dintre satele noastre de plai și domnie cît și asupra administratorului lor — vătaful de plai — deoarece cele trei sate au avut un rol preponderent în cadrul acestui plai, dintre ele detașându-se în mod evident Pietroșița, reședință a vătafului de plai și a vămii plaiului un timp îndelungat. Adăugăm faptul că dintre locuitorii celor trei sate au fost recrutați foarte mulți vătafi de plai.

Prima mențiune întîlnită de noi în legătură cu vătaful de plai din cele trei sate, este din veacul al XVII-lea — prima sa jumătate. Interesant este faptul că din cele 14 sate de plai ale județului Dîmbovița, pînă la sfîrșitul sec. al XVII-lea întîlnim vătafi numai din cele trei sate, ceea ce ne întărește convingerea asupra rolului lor deosebit jucat de-a lungul veacurilor în regiunea superioară a văii Ialomiței.

Primul vătaf de plai ce l-am întîlnit în izvoare este Milea din Pietroșița, cu ocazia danii făcută de Radu Suzescu vel clucer mănăstirii Gorgota în Dîmbovița, la Anineni. Printre martori apare și „Milea ot Pietroșița, vătaf za plai martor“.⁴⁸ Documentul are ca dată 1 septembrie 1616. Probabil, acesta sau alt vătaf din Pietroșița să apară în 1609.⁴⁹ Pentru satul Țița — 15 mai 1651, cînd printre martorii ce participă la hotărnicirea moșiei Căldărușani este trecut și : „Stanciu vătăși dă plaiu“.⁵⁰ Și acesta posibil să apară și în anii anteriori.⁵¹ Al treilea vătaf de plai menționat în documente din cele trei sate, este „Leotă vătaf za plăiași — 10 septembrie 1668.“⁵² Fără îndoială este vătaful plaiului Dîmbovița, dar precis nu știm în care din cele trei sate, cu toată lectura atentă a izvorului.

Apar în veacul al XVIII-lea și în cel următor foarte multe persoane cu titlul de vătafi. Este adevărat, mulți dintre ei sînt vătafi ai satelor deosebiți de cei ai plaiului. S-ar putea ca atunci cînd întîlnim în documente vătafi de plai, ei să fie semnați în momentul cînd îndeplineau funcția, iar după ieșirea din slujbă, rămîneau cu simplul titlu de vătafi, nespecificîndu-se decît în rare cazuri calitatea de fost vătaf de plai. Luăm ca exemplu pe acest Stanciu, ce la 15 mai 1651 apare ca vătaf de plai iar cu un an mai tîrziu este pomenit tot Stanciu din Țița

47. Arhiva magistratului orașului Brașov, inventarul actelor neinregistrate. vol. II, Buc. 1961, p. 197 — 11 mai 1790.

48. Arh. St. Buc., mss. 228, f. 16 v.

49. N. Stoicescu, op. cit., p. 198.

50. Bibl. Acad. R.S.R., CLIV/194.

51. N. Stoicescu, op. cit., p. 198.

52. Bibl. Acad. R.S.R., CLXXXV/88.

— vătaf.⁵³

Pentru veacul al XVIII-lea Pietroșița aproape monopolizează funcția. Este perioada cînd satul devine cea mai importantă așezare de pe valea Ialomiței la granița cu Transilvania. La 1743 februarie 10 întilnim pe „Marco vătaful za plaiul Ialomița”,⁵⁴ același probabil cu Marcu vătaful din Pietroșița la 27 iunie 1741.⁵⁵ În 1746 aprilie 22, este amintit „Marin vătaful de plaiu ot Pietroșița”,⁵⁶ care timp de 20 ani a avut această slujbă.⁵⁷ Un timp foarte îndelungat în această funcție a stat Radu din Pietroșița. Către sfîrșitul veacului într-o jalbă adresată domniei de a-l scuti de dajdia de mazăl, acesta arată că aproape 40 de ani a fost vătaf al plaiului; „Au făcut măriei tale ca 40 de ani a slujit vătaf de plaiu... cu rezidența în Pietroșița”.⁵⁸ Dacă jalba lui este din 1793 ar însemna că de la mijlocul veacului a fost administratorul plaiului, deci aproximativ de la 1753—1755. În acest interval, deși a avut permanent funcția de vătaf al plaiului îl întilnim adesea sub forma Radu vătaful. De exemplu la 10 iulie 1756 este pomenit „Radu vătaf ot Pietroșița”.⁵⁹ Situația este identică și la 1769.⁶⁰ Acest nou exemplu vine să ne confirme părerea expusă mai sus. Unii din vătafii menționați în documente, deși apar sub forma vătafi sînt vătafi de plai pomeniți în momentul funcției sau după ce au fost. Totuși în izvoare de o mai mare importanță ca zapisele, de exemplu hotărnicile, se specifică mai mereu calitatea lor. În 1772 cu prilejul alegerii hotarelor mănăstirii Căldărușani, printre cei aleși de domn ca hotarnici sînt și vătafii județului Dimbovița; Antioh pentru plaiul Dimbovița și Radu pentru plaiul Ialomița.⁶¹

Pentru sfîrșitul sec. al XVIII-lea și prima jumătate a celui următor nu mai putem ști dacă vătafii de plai sînt din aceste sate. Un Stere întilnit la 1790,⁶² un Nicolae menționat la 1795.⁶³ De fapt, în această perioadă vătășia plaiului a devenit o funcție ce putea fi cumpărată de oricine ar fi avut bani, unii vătafi ai plaiului Ialomița nefiind din acest plai. Este cazul lui Panait Polcovnicul din 1795 și pe care plășișii și întregul plai nu vor să-l mai aleagă conducător datorită abuzurilor sale. întregul plai cerind „un om pămîntean de aici”.⁶⁴ Deși a fost înlăturat, revine în funcție după 1805, păstrînd-o pînă aproape de 1819, fiind unul din instrumentele marelui logofăt Ștefan Belu în acțiunea acestuia de cotropire a satului Țița în ajunul revoluției de la 1821.⁶⁵

53. Arh. St. Buc., mss. 454, f. 305.

54. Ibidem, mss. 686, f. 34—40.

55. Ștefan Greceanu, *Genealogiile fam. boierești*, vol. II, Buc. 1916, p. 37.

56. Ibidem, p. 39—40.

57. Gh. I. Mareș și Dinu Gh. Mareș, *Din trecutul munților județului*, în Biblioteca Valachica, Tirgoviște, 1975, p. 133.

58. Ion S. Vătășescu, op. cit. — doc. din 1793.

59. Arh. St. Buc., Mitr. Buc., LII/9.

60. Ibidem, mss. 686, f. 188—188 v.

61. Arh. St. Buc. M-rea Căldărușani, XXXII/23 sau George Potra, op. cit., p. 76.

62. V.A. Urechia, op. cit., vol. IV, p. 416.

63. Arh. St. Buc., mss. 686, f. 57 v—58 v.

64. V.A. Urechia, op. cit., vol. VI, f. 306.

65. Longin S. Vătășescu, *Frămîntări sociale pe Ialomița superioară în ajunul revoluției de la 1821*, în Bib. Valachica, Tirgoviște 1975, p. 168.

Din a doua jumătate a veacului al XIX-lea reședința vătafului de plai ca și vama plaiului se mută de la Pietroșița la Șerbănești, în sat funcționând o sucursală a vămii. De acum importanța Pietroșiței scade treptat, pentru a rămîne unul din satele răsărite ale plaiului Ialomîța.

Din cele prezentate se desprind unele concluzii referitoare atît la istoria acestor așezări cît și a instituției, a evoluției acesteia în zona superioară a riului Ialomîța.

Așezate în apropierea hotarelor cu Transilvania, cele trei sate, Pietroșița, Dealul Mare (Țița), Fieni, au jucat un rol principal între așezările județului Dîmbovița la granița Țării Românești cu provincia de peste munți. Amintite documentar abia în sec. al XVI-lea, cele trei sînt cu mult mai vechi decît atestările în izvoare, mergînd spre perioada întemeierii statului muntean. Din acest punct de vedere și paza hotarelor pe Ialomîța superioară, inițial, constituie o veche atribuție a obștilor moșnenești din această zonă în folosul statului feudal. Hrisoavele domnești, care pomenesc conflictele de proprietate între boierii din sec. XVII—XVIII și stăpînii acestui pămînt — moșnenii ialomițeni — pentru munții din regiune, cuprind formularea „ocină den descălecata țării“, în favoarea oamenilor locului. Tradiția propriefății moșnenești (munții), nu poate fi decît și tradiția instituției și constituie un element de continuitate în întreaga istorie medievală.

Pînă în sec. al XVIII-lea toate trei, apoi din acest veac pînă la începutul lui XIX, Pietroșița și Dealul Mare (Țița) au deținut sub controlul lor hotarul țării în această regiune.

Cursurile apelor au oferit în general condiții mai bune de viață și de muncă, Valea Ialomîței fiind un cadru natural propice dezvoltării unei vieții economico-sociale, complexe, mai la adăpost de răutățile vremurilor, mai ferite de vicisitudinile veacurilor.

Muntele n-a fost un obstacol în calea locuitorilor acestui pămînt de pe ambele versante. Așezările noastre au avut rolul de a controla, a dirija pendularea oamenilor în diferite scopuri de o parte și de alta a Carpaților peste granițele artificiale impuse românilor de dominațiile străine.

Între cele trei, Pietroșița se va detașa, ca în sec. XVIII și începutul lui XIX să ajungă reședința vătafilor de plai și a vămii plaiului Ialomîța în cadrul județului Dîmbovița. Putem afirma că/chiar dacă n-a avut importanța Dragoslavelor sau a Rucărului, rolul acesteia pe Valea Ialomîței a fost același pe care l-au jucat cele două pe valea Dîmboviței.

Satele noastre au întreținut raporturi de orice natură — economice, sociale, culturale cu regiunea Branului și a Brașovului, exprimînd și simbolizînd unitatea tradiționalelor legături între locuitorii de dincoace și de dincolo de Carpați, rod al unor manifestări comune de limbă, tradiții, cultură, neam și teritoriu.

